

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

НОВАЧУК СЕРГІЙ АНДРІЙОВИЧ

УДК 343.983 : 504.5 : 629.4.047

**РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ
РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
Таран Олена Вікторівна,
Національна академія внутрішніх справ,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник, заслужений юрист України
Рогатюк Ігор Володимирович,
Національна академія прокуратури України,
старший викладач відділу підготовки прокурорів
з процесуального керівництва та криміналістичного забезпечення
досудового розслідування інституту спеціальної підготовки

кандидат юридичних наук, доцент
Давиденко Валерій Степанович,
Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
професор кафедри управління безпекою,
правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого

Захист відбудеться «21» лютого 2020 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 в Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03055,
м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Автореферат розісланий «20» січня 2020 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС на значній території України виникла небезпечна радіаційна обстановка, тому з метою запобігання поширенню впливу іонізуючого випромінювання на людей, оточуюче середовище, продовольчу сировину, продукти харчування, воду, на радіаційно забруднених територіях запроваджено режим радіаційної безпеки, який визначає особливості та вимоги до використання цих територій, умови перебування людей у їх межах, господарську, науково-дослідну роботу на відповідних територіях, режим їх охорони тощо.

Однією з підстав запровадження кримінальної відповідальності за порушення вимог режиму радіаційної безпеки у 2007 році стало збільшення кількості випадків незаконного проникнення на територію режимної зони¹ з метою придбання та переміщення за її межі промислової продукції, продуктів харчування тощо. За даними офіційної статистики щорічно фіксується близько 350 кримінальних правопорушень за ст. 267-1 КК України, у Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься 325 вироків.

З метою отримання прибутку або для власного користування, правопорушники, нехтуючи заходами безпеки та наражаючи на небезпеку інших осіб, придбавають радіаційно забруднену промислову продукцію та продукти харчування, які внаслідок недоліків охорони є вільно доступними, а проникнення на режимну територію подекуди безперешкодним.

Особливо небезпечними є порушення вимог режиму радіаційної безпеки, які вчиняються службовими особами із використанням службового становища, що дозволяє переміщувати за межі зони відчуження значні за обсягом партії металобрухту, будівельних матеріалів, деревини, риби та ін., що потрапляють на виробництво, надходять у продаж, наражаючи на небезпеку невизначене коло споживачів.

Вивчення матеріалів кримінальних та адміністративних проваджень, діяльності органів, які здійснюють контроль за додержанням правового режиму в зонах, що зазнали радіоактивного забруднення, свідчить, що поширеними є випадки притягнення правопорушників до відповідальності у порядку адміністративного судочинства у той час, як у їх діях є склад кримінального правопорушення. Недоліки досудового розслідування призводять до втрати доказової бази та ухилення правопорушників від відповідальності, існує латентна складова цих злочинів. Вирішенню зазначених та інших проблем сприятиме розроблення криміналістичних рекомендацій щодо особливостей розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки з урахуванням проблем за запитів правозастосовної практики.

Теоретичним підґрунтям дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з криміналістики, кримінального процесу, судової експертизи зокрема: В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, В. І. Василичука, І. О. Возгіна, А. Ф. Волобуєва,

¹ Тут і далі поняття «зона відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення», «зона відчуження», «режимна територія», «режимна зона» вживаються як синоніми.

В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. С. Давиденка, В. А. Журавля, А.П. Запотоцького, А. В.Іщенко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, Д. Й. Никифорчука, В. Т. Нора, В. О. Образцова, Ю. Ю. Орлова, В. Л. Ортинського, М. А. Погорецького, Б. Г. Розовського, М. В. Салтевського, Р. Л. Степанюка, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шумила, О. О. Юхна, М. П. Яблокова, та ін.

Окремим аспектам розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки приділено увагу у роботах О. О. Мілевського, О. В. Маслюка. Питання протидії, запобігання, кримінологічної характеристики цих злочинів досліджували Я. О. Леляк і М. О. Торбєєв.

Науково-практична проблема розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки раніше не окремо не досліджувалась. Узагальнення результатів правозастосовної практики, опитування слідчих та представників державних органів, які здійснюють контроль за додержанням режиму радіаційної безпеки, дозволили виявити низку проблем, актуальних для діяльності органів досудового розслідування, зокрема щодо відсутності криміналістичної методики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, що включає їх криміналістичну характеристику, алгоритми дій для різних слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, особливості проведення слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань. Ці та інші проблеми, що були визначені практичними працівниками як актуальні, враховані при розробленні структури дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Національної стратегії у сфері прав людини (затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Плану дій з реалізації стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р.), Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); узгоджується з Переліком пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 роки, затвердженим наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 (підпункти 5.1, 5.11); Переліком перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11), Пріоритетними напрямами наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2015 року (протокол № 20)

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є розроблення теоретичних засад і методико-криміналістичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення організації і тактики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- охарактеризувати нормативну основу та спеціальну термінологію, що стосуються режимів радіаційної безпеки в Україні та інших країнах, їх значення для виконання завдань розслідування;
- з'ясувати стан наукових досліджень проблем методики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки;
- визначити елементи криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки та розкрити зв'язки між ними;
- виокремити слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки та запропонувати алгоритми дій слідчого щодо таких ситуацій;
- конкретизувати перелік обставин, що підлягають доказуванню під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки;
- розкрити можливості використання спеціальних знань під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки;
- визначити особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляд, допит, слідчий експеримент) під час розслідування порушення режиму радіаційної безпеки.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають у діяльності органів досудового розслідування та суду під час розслідування порушення режиму радіаційної безпеки та розгляду відповідної категорії справ.

Предмет дослідження – розслідування порушення режиму радіаційної безпеки.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є діалектичний метод наукового пізнання правових явищ, загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема, *історико-правовий* – під час дослідження стану наукових досліджень проблем розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки (підрозділ 1.2); *формально-логічний* – для з'ясування змісту понять, що розглядаються (у всій роботі); *порівняльно-правовий* – під час аналізу загального та спеціального законодавства, законодавства зарубіжних країн, наукових категорій і понять (розділ 1, 2); *догматичний* – для тлумачення, поглиблення й уточнення понятійного апарату (розділ 1, підрозділи 2.1, 2.2.); *системно-структурний* – при здійсненні наукових класифікацій (підрозділи 1.3, 2.1., 2.2.); *методи аналізу і синтезу* – при формулюванні висновків і узагальнень в контексті предмета дослідження (розділи 1-3); *статистичний* – для кореляції результатів дослідження та офіційної статистики, під опрацювання емпіричних даних (розділи 1-3); *соціологічні* – для відображення наукових результатів, що підтверджені результатами анкетування та опитування практичних працівників (розділи 1-3).

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали 128 кримінальних проваджень за ст. 267-1 КК України, 43 адміністративних проваджень за ст. 46-1 КУпАП, статистичні дані Генеральної прокуратури України за 2014–2019 рр.; матеріали з Єдиного реєстру судових рішень (86 вироків, 34 ухвали, 23 постанови); матеріали Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами Національної поліції України, дані матеріали Державного науково-технічного центру з ядерної та радіаційної безпеки, Державної інспекції ядерного

регулювання України, зведені дані соціологічного опитування 65 працівників Національної поліції у тому числі працівників Відділу поліції ЧАЕС Головного Управління Національної поліції в Київській області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим в Україні монографічним дослідженням теоретичних і практичних проблем розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. Сформульовано та обґрунтовано низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування, зокрема:

вперше:

- сформульовано основні положення криміналістичної методики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, що включає криміналістичну характеристику цих злочинів, типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та алгоритми процесуальних дій, обставини, що підлягають доказуванню, положення щодо використання спеціальних знань та особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій;

- визначено елементи криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки: обстановка учинення злочину (фізико-географічні умови, нормативна складова, контрольний, дозвільний порядок); спосіб учинення злочину (підготовка, перетин кордону зони відчуження, придбання предмета злочинного посягання (знахідка, збиральництво, купівля, обмін тощо), переміщення території зони відчуження, переміщення за межі зони відчуження, приховування злочину; предмет злочинного посягання (металобрухт, деревина, продукти збиральництва, риба, тварини та ін.); особа злочинця (особи, які мають стосунок до зони відчуження, правомірно перебувають на її території (працюють у зоні відчуження, у тому числі службові особи, мають родичів – стихійних поселенців), не мають стосунку до зони відчуження, перебувають незаконно;

- розкрито зміст специфічних даних і відомостей про місце, механізм злочину, особу правопорушника, доказування яких має значення для слідства та суду: факт учинення злочину на території зони відчуження, відповідність дій вимогам режиму радіаційної безпеки, з'ясування ролі кожного учасника злочинної діяльності у вчиненні злочину, зв'язок з зоною відчуження, обставини, що можуть бути враховані для ухвалення рішення про застосування спеціальної конфіскації;

удосконалено:

- типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування шляхом конкретизації критеріїв для їх виокремлення, визначення специфічних завдань та алгоритмів процесуальних дій при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України;

- наукові підходи щодо організації пошукової та аналітичної роботи слідчого з нормативними актами та документами: спеціальними законами, підзаконними актами, галузевими та локальними документами у сфері радіаційної безпеки з метою збирання доказів;

- тактичні особливості проведення огляду та слідчого експерименту на території зони відчуження;

дістало подальший розвиток:

- теоретичні і практичні рекомендації щодо організації взаємодії та використання її результатів при розслідуванні злочинів на прикладі взаємодії Національної поліції, Держприкордонслужби, міністерств інших та органів державної влади, які виконують завдання у галузі забезпечення радіаційної безпеки;
- наукове бачення можливостей використання спеціальних радіологічних і радіоекологічних знань при розслідуванні злочинів, методів, прийомів радіометрії та дозиметрії, а також залучення спеціалістів відповідного профілю для консультацій з питань радіаційної безпеки;
- пропозиції та рекомендації щодо підвищення ефективності розслідування шляхом використання матеріалів та результатів правозастосовної практики державних контрольно-наглядових органів у сфері радіаційної безпеки як джерела доказів у кримінальному провадженні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено та використовуються у:

- *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань із навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів» (акт Національної академії внутрішніх справ від 25 листопада 2019 року);
- *практичній діяльності* Національної поліції – при розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 21 жовтня 2019 року та Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами від 4 листопада 2019 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в статті «Характеристика режимів радіаційної безпеки в Україні та зарубіжних країнах», підготовленій у співавторстві (особистий внесок автора – 90 %).

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені у доповідях і виступах дисертанта на чотирьох міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 21 листопада 2018 р.), «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології» (м. Київ, 22 листопада 2018 р.), «Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків» (м. Київ, 14 листопада 2019 року), «Актуальні питання криміналістики» (м. Київ, 20 грудня 2019 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у дев'яти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні (Словацька Республіка), а також у чотирьох тезах, що опубліковані у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (211 найменувань на 23 сторінках) і чотирьох додатків на 13 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінки, із них основний текст – 188 сторінок

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, планами й темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, емпіричну базу, розкрито наукову новизну роботи та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дослідження, публікації, в яких викладено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження та криміналістична характеристика порушення вимог режиму радіаційної безпеки» складається з трьох підрозділів у яких проаналізовано нормативну основу, спеціальні поняття у сфері радіаційної безпеки, з'ясовано стан наукового дослідження проблем розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки та інших злочинів, що вчиняються в зоні відчуження, визначено елементи криміналістичної характеристики досліджуваних злочинів та розкрито їх зміст.

У підрозділі 1.1 *«Характеристика режиму радіаційної безпеки в Україні та інших країнах»* проаналізовано понятійний апарат та нормативне регулювання режимів радіаційної безпеки у країнах, на території яких є зони відчуження: Україна, Республіка Білорусь, Російська Федерація – внаслідок аварії на ЧАЕС (1986), Японія – внаслідок аварії на АЕС «Фукусіма-1» (2011), визначено види відповідальності за порушення вимог режиму радіаційної безпеки.

Законодавство країн, на території яких є зони відчуження внаслідок аварії на ЧАЕС має спільні риси за наступними ознаками: визначено класифікацію спеціальних зон, види діяльності, які дозволені/заборонені на цих територіях, порядок перебування людей, умови дозвільної діяльності. У Україні і Республіці Білорусь діють спеціальні закони про правовий режим радіаційно забруднених територій. В Японії до аварії на АЕС «Фукусіма-1» нормативне регулювання ядерної і радіаційної безпеки орієнтоване на визначення і забезпечення загальнобезпечових заходів, порядок діяльності органів виконавчої влади та операторів щодо експлуатації АЕС, питання обігу ядерних матеріалів. Після аварії внесено низку змін до законодавства на усіх рівнях, створено спеціальний орган – Агентство з ядерного регулювання. У нормативній роботі головним орієнтиром стало міжнародне законодавство та досвід України, Республіки Білорусь, Російської Федерації.

Адміністративна відповідальність за порушення режиму радіаційної безпеки запроваджена у всіх країнах, законодавство яких досліджувалось. Спеціальної норми в законі про кримінальну відповідальність не передбачено, а кримінально-правова кваліфікація відбувається за загальною нормою із урахуванням обставин події. Винятком є Україна, де у КК міститься ст. 267-1 «Порушення вимог режиму радіаційної безпеки».

У підрозділі 1.2 «Стан наукових досліджень та правозастосовної практики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» проаналізовано наукові праці, у яких досліджуються проблеми розслідування злочинів, вчинених на території зони відчуження, інші роботи, окремі положення яких становлять науковий інтерес у контексті предмета дослідження.

Як самостійна наукова проблема, методика розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки раніше не розглядалась, проте науковці звертались до окремих питань відповідної тематики у межах інших досліджень: О.В. Маслюк «Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів» (2008), О.О. Мілевський «Особливості розслідування злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні» (2013). Кримінологічні проблеми розглядали: Я.О. Лесяк «Особливості протидії злочинності на території Чорнобильської зони відчуження» (2015), М.О. Торбеєв «Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» (2019).

Обґрунтовано, що особливості порушення вимог режиму радіаційної безпеки виявляються у способі і обставині їх учинення, можливій причетності до злочинної діяльності службових осіб, корупційних ризиках, недоліках охорони зони відчуження, що розширює можливості доступу на режимну територію.

Потенційна небезпека збільшення кількості таких правопорушень зумовлена тим, що на території зони відчуження залишається велика кількість об'єктів, що можуть бути предметами злочинного посягання, а природні ресурси відновлюються і часто внаслідок неналежної охорони є доступними і у достатку.

Аналіз правозастосовної практики показав низку недоліків у діяльності органів досудового розслідування, насамперед щодо організації та визначення тактики розслідування залежно від слідчих ситуацій початкового етапу, визначення обставин, що підлягають доказуванню, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань.

У підрозділі 1.3. «Криміналістична характеристика порушення вимог режиму радіаційної безпеки» виокремлено її елементи: обстановку, спосіб учинення злочину, предмет злочинного посягання, особу злочинця та розкрито відповідні кореляційні зв'язки.

Обстановка учинення злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, характеризується особливими фізико-географічними, організаційними (управлінськими) та соціальними умовами певної території (зони відчуження), що впливає на формування механізму злочинної діяльності та слідової картини.

До обстановки вчинення злочину віднесено відомості про: географічне положення зони відчуження і безумовного (обов'язкового відселення); маршрути, які офіційно функціонують в зоні відчуження; контрольно-пропускні пункти; підприємства та об'єкти, які знаходяться а території режимної зони; земельні, водні, лісові ресурси; кількість людей, що перебувають (можуть перебувати) в зоні на законних підставах (працівники, правоохоронці, відвідувачі), стихійних поселенців (самоселів).

Елементом обстановки визначено забезпечення дотримання режиму радіаційної безпеки у зони відчуження та на об'єктах у її межах, що включає особливості та недоліки організації охорони правопорядку, наявність вразливих

місць, що дозволяють безконтрольне проникнення в зону відчуження, стан контрольно-пропускної роботи, а також стан контролю за діяльністю (виробничою, науково-дослідною, господарською та ін.) на території зони і на суміжних територіях, інтенсивність такої діяльності, роботи, що проводяться в районі межі зони відчуження за участю інших країн (наприклад, Республіка Білорусь).

Визначено типові дії правопорушників, що складають спосіб учинення злочину: виникнення злочинного задуму; підготовка до учинення злочину; перетин кордону зони відчуження; придбання предмета злочинного посягання; переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження; розпорядження предметом злочинного посягання за межами зони відчуження; приховування слідів злочинної діяльності.

Предмети злочинного посягання (металобрухт, деревина, ягоди, рослини, гриби, риба, тварини) можуть бути придбані шляхом знахідки, викрадення, обміну, збиральництва та ін. Для переміщення за межі зони відчуження заборонені будь-які предмети та об'єкти без спеціального дозволу, проте для розслідування має значення які саме це предмети. Зокрема, якщо це радіоактивні матеріали, то дії особи, крім порушення вимог режиму радіаційної безпеки, також кваліфікуватимуться за іншим статтями КК України.

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики пов'язаний з обстановкою, способом учинення злочину, предметом злочинного посягання. Встановлено, що злочин вчиняється як особами, які мають відношення (доступ) до зони відчуження – працівники підприємств, службові особи, які мають стосунок до забезпечення дотримання режиму радіаційної безпеки, так і особами, які не проживають, не працюють і не мають стосунку до режимної зони – мешканці інших населених пунктів (часто суміжних з зоною відчуження (обов'язкового) відселення, які потрапляють на територію незаконним шляхом.

Злочин вчиняють переважно чоловіки 96 %, вік: більше 60 – 16 %, 40–60 років – 47 %, 20–39 років – 32 %, 16–19 років – 4 %, неповнолітні – 1 %; освіта: середня – 48 %, середня спеціальна – 38 %, неповна вища – 4 %, отримують вищу освіту – 3 %, вища – 7 %. Предметом злочинного посягання є: металеві вироби (кольоровий, чорний метал) – 63 %, продукти збиральництва – 12 %, харчові продукти – 5 %, риба – 13 %, тварини (полювання) – 4 %, інші – 3 %; місце роботи: має відношення до спеціальних зон – 8 %, не має відношення до спеціальних зон – 46 %, раніше працював у зоні відчуження – 14 %, не працює (і не мав відношення до спеціальних зон) – 32 %; місце проживання: суміжні із зоною відчуження території – 53 %, інші місця – 47 %, територія зони відчуження (стихійні поселенці) – не виявлено; раніше судимі за такий злочин – 19 %, судимі за інший злочин – 13 %, раніше не судимі – 68 %; притягувались до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП (Порушення вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіаційного забруднення, що виражається у проникненні в цю зону без дозволу відповідних органів або самовільному поселенні у ній, або знищенні, пошкодженні чи перенесенні знаків радіаційного забруднення або огорожі зазначеної зони) – 42 %.; жінки – 4 %, вік: більше 60 – 2 %, 40–60 років – 78 %, 20–39 років – 20 %; освіта: середня – 94 %, середня спеціальна – 3 %, неповна вища – 2 %, вища – 1 %. Предметом злочинного посягання є: металеві вироби (кольоровий, чорний метал) –

25 %, продукти збиральництва – 68 %, харчові продукти – 5 %, інші – 2 %; місце роботи: не має відношення до спеціальних зон – 8 %, не працює (і не мав відношення до спеціальних зон) – 92 %; місце проживання: суміжні із зоною відчуження території – 93 %, інші місця – 7 %, територія зони відчуження (стихийні поселенці) – не виявлено; раніше не судимі; притягувались до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП – 15 %. Одноосібно злочин було вчинено у 87 % випадках, групою осіб – 13 %.

Розділ 2 «Початковий етап розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» складається із трьох підрозділів, присвячених розгляду типових слідчих ситуацій, обставин, що підлягають доказуванню та особливостей використання спеціальних знань.

У підрозділі 2.1 *«Слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки»* за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень визначено типові слідчі ситуації та запропоновано алгоритми дій слідчого для таких ситуацій.

Встановлено, що переважно правопорушників виявляють службові особи, до обов'язків яких належить забезпечення дотримання вимог режиму радіаційної безпеки на режимній території. Тому основою формування типових слідчих ситуацій визначено критерії щодо обставин виявлення і затримання правопорушника та/або інформації про подію злочину.

Виокремлено наступні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та запропоновано відповідні системи процесуальних дій: 1) особу затримано при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження (62 %) – огляд: місця події, документів, предмета злочинного посягання, транспортного засобу, дозиметричне вимірювання, арешт майна (за потреби), допит, тимчасовий доступ до речей і документів (журнали обліку в'їзду і виїзду через КПП, документи сектору режиму, фізичного захисту та мобілізаційної роботи (щодо видачі дозволів на право переміщення об'єктів за межі зони), даних провайдерів стільникового зв'язку), проведення експертиз (залежно від обставин провадження), слідчий експеримент; 2) особу затримано на місці події під час здійснення протиправної діяльності (23 %) – огляд місця події, документів, допит (правопорушник, особи, які його затримали), арешт майна (за потреби), тимчасовий доступ до речей і документів, проведення експертизи (за потреби), слідчий експеримент; 3) особу затримано у іншому місці, поза межами зони відчуження (одразу після перетину кордону, за місцем проживання, на пункті прийому металобрухту, у транспорті тощо 11 %) – ознайомлення з рапортом уповноважених осіб, огляд місця події, документів, запити (належність певного місця до зони відчуження, надання дозволу на переміщення певних предметів, видача перепустки певній особі, інформація про час перетину кордону режимної зони певної особи, транспортного засобу, проходження дозиметричного контролю), допит (правопорушник, свідки: особи, які затримали, працівники пункту прийому металобрухту, родичі, сусіди, особи, які несли службу на КПП, здійснювали дозиметричний контроль), проведення експертизи, обшук (за потреби), слідчий експеримент; 4) виявлено підготовлені предмети для ймовірного майбутнього переміщення (схованка, відкрита місцевість, будівлі, споруди тощо 4 %) – огляд

місця події, допит осіб, які виявили підготовлені предмети, можливих свідків (осіб, які працюють в зоні відчуження, стихійних поселенців), проведення експертиз.

У підрозділі 2.2 «Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» на основі положень ст. 91 КПК України, з урахуванням особливостей учинення і розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки конкретизовано обставини, що підлягають доказуванню зокрема щодо події кримінального правопорушення, обставин, які характеризують особу правопорушника, обставин, які підтверджують, що майно, яке підлягає спеціальній конфіскації підшукане, виготовлене, пристосоване або використане як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Нормативна складова події кримінального правопорушення включає правила радіаційної безпеки, порядок отримання дозволів (їх види, термін дії, продовження), діяльність щодо забезпечення контрольно-пропускного режиму, організацію заходів охорони. Розкрито та проаналізовано зміст нормативної складової забезпечення радіаційної безпеки для людей, транспортних засобів, вантажів. Доказування підстав перебування особи у зоні відчуження сприяє висуненню версій щодо можливого учинення інших злочинів (у тому числі з незаконним використанням радіоактивних матеріалів), визначення способу учинення злочину, встановлення можливих співучасників, виявлення стійкої та триваючої злочинної діяльності тощо.

Доказування обставин, що характеризують особу правопорушника (працює в зоні відчуження) передбачає з'ясування: характеру роботи у зоні відчуження, зокрема щодо доступу до предметів злочинного посягання, можливості їх переміщення (сприяння переміщенню) без спеціального дозволу або незаконного отримання такого дозволу, характеру обов'язків (у тому числі для встановлення чи є така особа службовою), робочих та особистих зв'язків з іншими працівниками зони відчуження. Для особи, що вчинила кримінальне правопорушення і не є працівником зони відчуження – зв'язки з особами, які: працюють у зоні відчуження; зацікавлені у протиправній діяльності; притягувалися до відповідальності за такі порушення. Також має значення ступінь обізнаності про недоліки охорони зони відчуження, місця можливого перетину периметру зони поза КПП.

Доказування обставин, які підтверджують, що майно, яке підлягає спеціальній конфіскації підшукане, виготовлене, пристосоване або використане як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення передбачає з'ясування: матеріального, соціального, сімейного становища правопорушника, його ставлення до вчиненого злочину; в силу яких обставин, яким чином особа отримала доступ до предметів злочинного посягання, які наміри мала щодо їх використання, який рівень радіаційного забруднення таких предметів, які наслідки це могло б мати для здоров'я населення, навколишнього середовища; чи були спілники учинення злочину; використання службового становища, корупційні зв'язки, приховування слідів злочину, підготовка до злочину; вартість майна, що підлягає спеціальній конфіскації, законність чи незаконність його походження; підстави володіння майном, інші власники, їх обізнаність про використання належного їм майна для учинення злочину.

У підрозділі 2.3 «Використання спеціальних знань під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» розкрито значення спеціальних знань у галузі радіаційної безпеки і особливості їх використання у розслідуванні, визначено форми використання спеціальних знань.

Спеціальні знання у галузі радіаційної безпеки потрібні для: тлумачення та роз'яснення спеціальної термінології, положень нормативних актів, норм, правил, стандартів з радіаційної безпеки, питань державного регулювання та нагляду за дотриманням вимог радіаційної безпеки, радіаційного захисту, дії іонізуючого випромінювання та поводження з джерелами іонізуючого випромінювання, організації радіаційного захисту і контролю, дозиметричного контролю, принципів радіаційного захисту і безпеки.

Розглянуто прийоми і методи радіометрії, що можуть бути застосовані для визначення активності і концентрації радіоактивних ізотопів, а також типів їх випромінювань у джерелах іонізуючої радіації і пробах об'єктів навколишнього середовища; види та призначення приладів радіаційної розвідки та дозиметричного контролю, що використовуються під час розслідування (дозиметричні прибори-рентгенометри, радіометри-рентгенометри, індикатори, індивідуальні дозиметри).

Доказове значення можуть мати дані, що фіксуються у технічних системах радіаційного контролю або за їх допомогою: облік персоналу, який пройшов контроль, архівні дані для статистичного аналізу, автоматичний запис фактів перевищення контрольованих параметрів із відеозаписом, який дозволяє ідентифікувати особу.

У практиці розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, залежно від обставин провадження, призначаються/можуть бути призначені: технічна експертиза документів, трасологічна, дактилоскопічна експертизи, експертиза радіоактивних матеріалів. Визначено їх завдання та запропоновано орієнтовні переліки запитань.

Розділ 3 «Проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» складається із трьох підрозділів у яких розглядаються особливості тактики проведення огляду, допиту та слідчого експерименту.

У підрозділі 3.1 «Огляд під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» розкрито особливості проведення огляду місця події, документів, транспортного засобу.

Встановлено, що місцем огляду є: місце придбання (знахідка, купівля, дарування, обмін тощо) предмета злочинного посягання з метою його майбутнього переміщення; місце, де сховано предмет злочинного посягання для подальшого переміщення за межі зони відчуження (близько до периметру, схованка, у будинках, з яких відселено людей, приміщеннях та ін.), а також транспортний засіб; місце, де здійснювався перетин периметру (правомірний, неправомірний) зони відчуження; місце поза межами зони відчуження, куди переміщено предмет злочинного посягання або на шляху до цього місця. Розкрито особливості проведення огляду на відкритих ділянках місцевості, транспортного засобу з урахуванням можливих схованок у конструкціях автомобіля, у випадку виявлення радіоактивних матеріалів.

Точне встановлення та фіксація місця проведення огляду потрібне для встановлення факту учинення злочину на території зони відчуження та правильного визначення місця для проведення слідчого експерименту.

Наголошено на необхідності з'ясування та фіксації способу та шляху потрапляння правопорушника до зони відчуження та виходу з неї (схеми або географічні мапи із зазначенням місця перетину кордону зони відчуження, напрямом, маршрутом руху правопорушника та його виходу з зони).

Запропоновано рекомендації щодо відображення у процесуальних документах відомостей про предмет злочинного посягання: металобрухт: кількість одиниць, зовнішній вигляд (уламки, труби, дроти, цілі вироби, їх частини тощо), вага, вид (чорний, кольоровий метал); риба: вид, кількість, вага; дикорослі рослини (гриби, ягоди, плоди дерев, лікарські трави тощо): вид, кількість, вага; продукти харчування: вид, кількість, вага; деревина: порода, кількість (шт.), ступінь оброблення, вага, об'єм; зброя: система і модель, номер, калібр зброї, ідентифікаційні ознаки, вид і кількість боєприпасів, документи на зброю (вид, реквізити).

Зазначено про порядок дій у випадках виявлення радіоактивних матеріалів та/або фактів порушення правил або незаконного поводження з ними.

У підрозділі 3.2 «Допит під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» визначено перелік осіб, які можуть бути допитані та предмет допиту для різних категорій допитуваних.

Як свідки, залежно від обставин провадження, можуть бути допитані: особи, яким правопорушник повідомляв про намір проникнення до зони відчуження та переміщення предметів злочинного посягання або яким відомо про такий намір від інших осіб; особи, яких правопорушник схилив до спільного учинення злочину; особи, які надавали знаряддя вчинення злочину. Їм могло бути відомо або не відомо про намір використання певного предмета у якості знаряддя; особи, які придбали радіаційно забруднені предмети не знаючи про їх походження або злочинець залишив такі предмети на зберігання; особи, яким не відомо про вчинення злочину, проте вони вчиняли певні дії на виконання злочинного задуму (наприклад, перевезення предмета злочинного посягання, який був схований злочинцем у транспортному засобі без відома власника); працівники, керівники підприємств, якщо особа там працює; сусіди по гуртожитку, співробітники та ін. Запропоновано орієнтовний перелік запитань для таких осіб.

Представників органів державної влади, які несуть службу на території зони відчуження (Держприкордонслужба, Національна поліція) допитують про: час, місце і характер виконуваних завдань, обставини виявлення правопорушення (правопорушника), затримання правопорушника, його поведінку та пояснення, чи чинив опір, як пояснив своє перебування у зоні і його мету, з'ясовують спосіб дій, шлях потрапляння до зони (виходу з неї), характеристики предмета злочинного посягання, які документи були складені.

Осіб, які здійснюють радіаційний контроль допитують про обставини проведення перевірки особи і які предмети були предметом перевірки (транспортний засіб, вантаж особисті речі), де проводилось вимірювання (оглядовий майданчик, КПП, прохідна), чи поставлено відмітку у (штамп) у перепустці про

наслідки радіаційного контролю, який запис було внесено до журналу радіаційного контролю, кого і у який спосіб було інформовано про виявлене перевищення контрольних рівнів допустимих показників (потужність дози), чи складено протокол вимірювань (якщо перевищено рівень радіаційного забруднення).

Завданнями допиту підозрюваного є встановлення обставин затримання, способу проникнення до зони відчуження, обізнаності про предмети злочинного посягання на території зони, їх наявності, місцезнаходження у певному місці, доступності, намірів щодо переміщення за межі зони, розпорядження, та деталізація інших фактів, що цікавлять слідство.

Конфліктна ситуація характерна у випадку учинення злочину групою осіб та/або за участю службових осіб. Допит службових осіб, які вчинили кримінальне правопорушення має бути орієнтований на встановлення повної картини злочинної діяльності та всіх її учасників, оскільки вчинити злочин одноосібно мало ймовірно. Службових осіб допитують про перелік і зміст їх обов'язків, порядок несення служби.

У підрозділі 3.3 «Слідчий експеримент під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» розкрито мету і завдання слідчого експерименту з урахуванням місця та обстановки учинення злочину.

В ході проведення слідчого експерименту з'ясовують, встановлюють та/або підтверджують: факт та обставини перебування особи у зоні відчуження – спосіб потрапляння до зони відчуження та виходу з неї, шляхи, якими пересувався порушник (підозрюваний може вказувати на місце перетину кордону зони відчуження, а під час слідчого експерименту буде з'ясовано, що у цьому місці перетин не можливий); спосіб, у який правопорушник придбав продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислову або іншу продукцію, тварин, рибу, рослини або будь-які інші об'єкти: з'ясовується фізична можливість придбання таких об'єктів та спосіб, яким це було здійснено (може бути з'ясовано, що вироби з кольорового металу не могли бути отримані без застосування спеціальних знарядь або вилов риби у місці, про яке повідомив правопорушник не можливий). Також з'ясовують чи міг правопорушник одноосібно, без участі інших людей, придбати предмет злочинного посягання; спосіб та маршрут переміщення об'єктів через територію та за її межі (під час слідчого експерименту може бути встановлено, що на шляху пересування, про який повідомляє правопорушник є перешкоди, які не дозволили б йому вільне пересування або переміщення предметів злочинного посягання можливе лише за умови використання транспортного засобу або інших пристосувань).

Проведення слідчого експерименту у випадках, коли злочин вчинено групою осіб передбачає з'ясування факту перебування кожної особи у зоні відчуження, її участі у придбанні предмета злочинного посягання та переміщенні його за межі зони відчуження.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни та мають теоретичне і практичне значення, зокрема:

1. В Україні, Республіці Білорусь, Російській Федерації, Японії радіаційно небезпечні території класифікуються залежно від інтенсивності радіоактивного забруднення. Режим радіаційної безпеки – це система правових приписів, що визначають межі забруднених територій, обмежують доступ до них, встановлюють спеціальні правила, які регулюють порядок переміщення людей, предметів, об'єктів за межі радіаційно забруднених територій, умови здійснення певних видів діяльності на цих територіях. Режим радіаційної безпеки встановлюється з метою захисту населення, забезпечення екологічної безпеки, контролю радіаційно-гігієнічної, соціально-господарської ситуації. Серед країн на території яких є зони відчуження, тільки в Україні передбачено кримінальну відповідальність за порушення вимог режиму радіаційної безпеки.

2. Питання розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, як науково-практична проблема, раніше окремо не розглядалися. Опитування слідчих щодо проблем розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України показало, що не використовують жодних методик у своїй діяльності – 32 %, використовують інші методики – 68 %, потребують спеціальної методики – всі опитані. Серед проблем розслідування слідчі визначають: особливості проведення слідчих (розшукових) дій – 45 %; алгоритми дій у початкових ситуаціях розслідування – 62 %; використання спеціальних знань – 54 %. Наведені та інші результати роботи з емпіричними даними визначили основні напрями дослідження та його зміст.

3. Місцем учинення злочину є: території не працюючих об'єктів, де залишились техніка, автомобільний транспорт та ін. – 54 %; лісові насадження – 17%; водойми – 12 %; домогосподарства (з яких відселено людей), житлові будинки (з яких відселено людей) – 9 %; інші місця – 8 %. Більшість порушень вчиняється на територіях зони, суміжних з населеними пунктами, у яких дозволено проживання. Спосіб учинення злочину охоплює дії з підготовки до перетину кордону режимної території, підготовку знарядь та засобів учинення злочину, підшукування співучасників, пошук осіб, які можуть сприяти незаконному проникненню в зону відчуження і вчиненню злочину, перетин кордону режимної території, придбання предмета злочинного посягання, дії щодо його переміщення за межі зони (підготовка до переміщення, переміщення частини речей, предметів), приховування злочину. Перебування у зоні відчуження на законних підставах – 14 %, незаконне перебування – 84 % (потрапляння шляхом перетину периметру зони відчуження у місцях де порушена (відсутня) огорожа та охорона, використання підроблених (недійсних) документів та ін.). Предметами злочинного посягання зазвичай є: вироби з чорних і кольорових металів, деревина, ягоди, гриби, лікарські рослини, риба, тварини. Одноосібно вчиняють злочини жителі суміжних територій, які переміщують за межі зони відчуження промислову продукцію (дрібні партії або окремі предмети з кольорового, чорного металу), продукти харчування, продукти збиранництва. Групою осіб вчиняються вивезення значних за вагою та об'ємом

предметів (переважно металобрухт), зважаючи на особливості організації пропускового режиму, до злочинної діяльності залучаються службові особи. Злочинні дії за сприяння службових осіб можуть мати регулярний характер. Знаряддям вчинення злочину є транспорт: автомобільний, гужовий, велосипед або інші засоби: санчата, візки. Правопорушники використовують металошукачі, лопати, пристосування для розрізання металу, дерева тощо.

4. Визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) особу затримано при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження (в обхід КПП, через КПП). Завданнями розслідування є: встановлення місця та способу учинення злочину, підстав перебування у зоні відчуження, обізнаності про заборону перебування людей та переміщення предметів за межі зони без дозволу, способу і часу перетину кордону, виявлення причетних до злочинної діяльності осіб, з'ясування можливих намірів щодо інших епізодів злочинної діяльності та таких фактів у минулому, з'ясування характеристик предмета злочинного посягання (зокрема, щодо ймовірної належності до радіоактивних матеріалів); 2) особу затримано на місці події під час здійснення протиправної діяльності – з'ясування підстав перебування особи в зоні відчуження, способу, місця і часу перетину кордону, обізнаності про місце знаходження предмета злочинного посягання, обізнаності про заборону перебування в зоні відчуження та переміщення за її межі будь-яких предметів без спеціального дозволу, мети дій щодо придбання предмета злочинного посягання та його подальшого використання (продаж, власні потреби, дарування, обмін тощо), встановлення часу, місця, способу перетину кордону режимної території, з'ясування можливих попередніх фактів протиправної діяльності; 3) особу затримано у іншому місці поза межами зони відчуження – з'ясування можливої причетності інших осіб до злочинної діяльності, особливо у випадку перетину кордону зони відчуження через КПП, встановлення часу, місця, способу перетину кордону в обидві сторони та підстави перебування у зоні відчуження, обізнаності про обмеження і заборони, що діють в зоні відчуження та про місце знаходження предмета злочинного посягання, місце, час і спосіб придбання предмета злочинного посягання, обставини переміщення предмета злочинного посягання за межі зони, наміри щодо розпорядження предметом злочинного посягання; 4) виявлено підготовлені предмети для ймовірного майбутнього переміщення – встановлення осіб, які здійснили такі дії та їх мету.

5. До специфічних обставин, що підлягають доказуванню віднесені: нормативна складова, що включає порядок забезпечення режиму радіаційної безпеки в зоні відчуження; підстави та обставини перебування правопорушника на режимній території; дані, що стосуються особи правопорушника: потенційні можливості доступу до предметів злочинного посягання та їх переміщення за межі зони відчуження, зв'язки правопорушника з особами, які працюють (працювали раніше) в зоні відчуження та іншими особами, які можуть бути зацікавлені у здійсненні злочинних дій, факти вчинення аналогічних правопорушень у минулому, мотивація злочинної діяльності; обставини, які можуть мати значення при ухваленні рішення про застосування спеціальної конфіскації: обставини учинення злочину та суспільна небезпека, наслідки реальні і можливі, можливість повторного

використання засобів і знарядь для учинення злочину. Виявлено недоліки у діяльності слідчих щодо визнання знаряддям злочину можливого предмету спеціальної конфіскації (зазвичай це власний транспорт правопорушників: автомобіль, велосипед, мотоцикл тощо), неповне встановлення (не встановлення) відомостей про власників можливого предмета спеціальної конфіскації, а також обставин, що мають значення для ухвалення рішення щодо застосування спеціальної конфіскації (умови життя особи, значення предмета конфіскації для забезпечення життєдіяльності особи, ризику повторного застосування як знаряддя злочину та ін.).

6. Консультативна допомога спеціалістів та їх участь у підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій використовується для роз'яснення спеціальної термінології та положень нормативних актів у сфері радіаційної безпеки, проведення радіаційної розвідки та дозиметричного контролю, фіксації результатів слідчих (розшукових) дій. У якості спеціалістів можуть бути залучені фахівці, які працюють в державних установах за відповідним профілем: Міністерство екології та природних ресурсів, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Державне агентство з управління зоною відчуження та підприємства, установи, заклади та організації, що належать до сфери його управління, Державна екологічна інспекція України, Державна інспекція ядерного регулювання України. Крім криміналістичних експертиз у практиці розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України проводиться експертиза радіоактивних матеріалів. Головною експертною організацією з питань дослідження та визначення характеристик радіоактивних матеріалів, які вилучено з незаконного обігу є Інститут ядерних досліджень Національної академії наук. Інститут ядерних досліджень, інша експертна організація досліджує і визначає характеристики радіоактивного матеріалу, а також проводить у межах своєї компетенції відповідні судові експертизи. Визначено перелік запитань для проведення експертизи радіоактивних матеріалів.

7. Метою огляду є встановлення: місця та способу учинення злочину, знарядь злочину та їх характеристик, кількості правопорушників, виду, кількості і характеристик предмета злочинного посягання, шляху, способу потрапляння до зони відчуження та виходу з неї (з переміщенням або без переміщення предмета злочинного посягання, що, можливо, заплановано на інший час, або з переміщенням частини предметів). Огляд може проводитись на ділянці чи об'єкті зони відчуження, а також поза її межами, де виявлено предмет злочинного посягання. Об'єктами огляду можуть бути: предмет злочинного посягання, знаряддя вчинення злочину, документи (дозвільні, контрольно-пропускні), транспортний засіб.

За результатами вивчення матеріалів правозастосовної практики виявлено низку недоліків проведення огляду, а саме: неправильне визначення місця проведення огляду (що має наслідком визнання недопустимим доказом протоколу огляду, неможливість проведення слідчого експерименту); відсутність даних про шлях потрапляння, маршрут пересування до місця учинення злочину правопорушника у зоні відчуження і виходу з неї; неправильне або неповне відображення у протоколі огляду даних про предмет злочинного посягання; порушення, пов'язані з дотриманням нормативного порядку дій у випадку виявлення радіоактивних матеріалів. Запропоновано відповідні криміналістичні рекомендації для підвищення якості проведення огляду.

8. Допиту підлягають свідки – особи, яким відомо про факт злочинної діяльності від правопорушника та/або інших осіб; особи, які без їх згоди і відома своїми діями сприяли учиненню злочину; особи, які виявили та/або затримали правопорушника; підозрюваний (підозрювані).

Виявлено типові недоліки проведення допиту: відсутність ініціативи у встановленні можливих спілників та/або осіб, які сприяли вчиненню злочину (63 %), не з'ясування усвідомлення небезпеки неконтрольованого переміщення радіаційно забруднених предметів (41 %), не з'ясування зв'язків з зоною відчуження (знайомі, родичі) (39 %), не проведення допиту осіб, які виявили, затримали правопорушника (34 %), не з'ясування способу підготовки до учинення злочину (у тому числі підшукування знарядь злочину, спілників, способу перетину кордону зони відчуження) (32 %). Запропоновано переліки запитань для різних категорій допитуваних з урахуванням зазначених недоліків.

9. Обґрунтовано, що проведення слідчого експерименту сприяє закріпленню доказової бази, оскільки у досліджуваних кримінальних провадженнях вона часто обмежена і складається з показань правопорушника, осіб, які його затримали та даних огляду. У правозастосовній практиці поширені випадки намагання підозрюваних (обвинувачених) ухилитись від відповідальності шляхом твердження, що певні дії були вчинені не на території зони відчуження. Слідчий експеримент проводиться з метою: перевірки і уточнення відомостей щодо шляху потрапляння правопорушника до зони відчуження, виходу з неї, способу і обставин придбання предмета злочинного посягання та його переміщення за межі зони відчуження; визначення ролі кожного з учасників злочинної діяльності у вчиненні злочину. Слідчий експеримент переважно проводився шляхом відтворення обстановки, дій та обставин події. Змістом слідчого експерименту зазвичай було відтворення механізму події або певних елементів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Новачук С.А., Сандул О.Г. Характеристика режимів радіаційної безпеки в Україні та зарубіжних країнах. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 3. Р. 34–39.
2. Новачук С.А. Стан наукових досліджень та правозастосовної практики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип 2. Т.1. С. 269–276.
3. Новачук С.А. Обстановка учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Том 3. С. 178-182.
4. Новачук С.А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Юридичний часопис Національного академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (17). С. 47–54.
5. Новачук С.А. Огляд під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9 (283). С. 209–215.
6. Новачук С.А. Особливості дослідження предмета злочинного посягання при розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Актуальні проблеми*

кримінального права: тези доповідей IX Всеукраїнської наук.-теоретичної конференції (Київ, 21 листопада 2018 р.). Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2018. С 392–395.

7. Новачук С.А. Спосіб порушення вимог режиму радіаційної безпеки як елемент криміналістичної характеристики. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 22 листопада 2018 р.). Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 499–503.

8. Новачук С.А. Допит під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 14 листопада 2019 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – С. 212–215.

9. Новачук С.А. Проведення слідчого експерименту при розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 20 грудня 2019 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 334–337.

АНОТАЦІЯ

Новачук С.А. Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020.

У дисертації запропоновано низку теоретичних та практичних рекомендацій щодо розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки із урахуванням сучасного стану законодавства та правозастосовної практики, теоретичних положень криміналістики, кримінального процесу, кримінального права, кримінології. Зокрема: сформульовано основи методики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, що включає криміналістичну характеристику цих злочинів, типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та алгоритми процесуальних дій, обставини, що підлягають доказуванню, положення щодо використання спеціальних знань та особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: розслідування, порушення вимог режиму радіаційної безпеки, криміналістична характеристика, огляд, допит, слідчий експеримент, спеціальні знання.

АННОТАЦИЯ

Новачук С.А. Расследование нарушения требований режима радиационной безопасности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная

экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2020.

В диссертации разработаны и предложены теоретические и практические рекомендации по расследованию нарушения требований режима радиационной безопасности с учетом современного состояния законодательства и правоприменительной практики, теоретических положений криминалистики, уголовного процесса, уголовного права, криминологии.

Обстановка совершения преступлений, предусмотренных ст. 267-1 УК Украины, характеризуется особыми физико-географическими, организационными (управленческими) и социальными условиями определенной территории (зоны отчуждения), что влияет на формирование механизма преступной деятельности и следовой картины.

Типичные действия правонарушителей, составляющие способ совершения преступления: возникновения преступного замысла; подготовка к совершению преступления; пересечение границы зоны отчуждения; приобретение предмета преступного посягательства; перемещения предмета преступного посягательства за пределы зоны отчуждения; распоряжение предметом преступного посягательства за пределами зоны отчуждения; сокрытие следов преступной деятельности.

Предметы преступного посягательства (металлолом, древесина, ягоды, растения, грибы, рыба, животные) могут быть приобретены путем находки, похищения, обмена, собирательства и др.

Преступление совершается как лицами, имеющими отношение (доступ) к зоне отчуждения – работники предприятий, должностные лица, которые имеют отношение к обеспечению соблюдения режима радиационной безопасности, так и лицами, которые не проживают, не работают и не имеют отношения к режимной зоне – жители других населенных пунктов (часто смежных с зоной отчуждения (обязательного) отселения, которые попадают на территорию незаконным путем.

Выделены следующие типичные следственные ситуации первоначального этапа расследования и предложены соответствующие системы процессуальных действий: 1) лицо задержано при осуществлении попытки перемещения предмета преступного посягательства за пределы зоны отчуждения; 2) лицо задержано на месте происшествия при осуществлении противоправной деятельности; 3) лицо задержано в другом месте, за пределами зоны отчуждения (сразу после пересечения границы, по месту жительства, на пункте приеме металлолома, в транспорте и т.д.); 4) выявлены подготовленные предметы для вероятного будущего перемещения (тайник, открытая местность, здания, сооружения и т.п.).

Раскрыто содержание специфических данных и сведений о месте, механизме преступления, личности правонарушителя, доказывание которых имеет значение для следствия и суда: факт совершения преступления на территории зоны отчуждения, соответствие действий требованиям режима радиационной безопасности, выяснения роли каждого участника преступной деятельности в совершении преступления, связь с зоной отчуждения, обстоятельства, которые могут быть учтены для принятия решения о применении специальной конфискации.

Специальные знания в области радиационной безопасности нужны для толкования и разъяснения специальной терминологии, положений нормативных

актов, норм, правил, стандартов по радиационной безопасности, вопросов государственного регулирования и надзора за соблюдением требований радиационной безопасности, радиационной защиты, действия ионизирующего излучения и обращения с источниками ионизирующего излучения, организации радиационной защиты и контроля, дозиметрического контроля, принципов радиационной защиты и безопасности.

Местом осмотра обычно являются: место приобретения (находка, покупка, дарение, обмен и т.д.) предмета преступного посягательства с целью его будущего перемещения; место, где был спрятан предмет преступного посягательства для дальнейшего перемещения за пределы зоны отчуждения (близко к периметру, тайник, в домах, из которых отселены люди, перемещенных и др.).

Допросу подлежат свидетели – лица, которым известно о факте преступной деятельности от правонарушителя и / или других лиц; лица, без их согласия и ведома своими действиями способствовали совершению преступления; лица, обнаружили и/или других лиц; лица, без их согласия и ведома своими действиями способствовали совершению преступления; лица, обнаружили и/или задержали правонарушителя; подозреваемый (подозреваемые).

Проведение следственного эксперимента в случаях, когда преступление совершено группой лиц предполагает выяснение факта нахождения каждого в зоне отчуждения, его участия в приобретении предмета преступного посягательства и перемещении его за пределы зоны отчуждения.

Ключевые слова: расследование, нарушение требований режима радиационной безопасности, криминалистическая характеристика, следственные ситуации, специальные знания, осмотр, допрос, следственный эксперимент, специальные знания.

SUMMARY

S. Novachuk. Investigation of violation of the requirements of the radiation safety regime. – Manuscript.

The thesis for a Doctor of Philosophy degree in Law, specialty 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics; Forensic Examination; Operative and Search Activity (081 – Law). – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2020.

The thesis offers a number of theoretical and practical recommendations for investigating violations of the requirements of the radiation safety regime, taking into account the current state of law and law practice, theoretical provisions of criminalistics, criminal process, criminal law, criminology. In particular: the basics of the investigation procedure for radiation safety regime violations are formulated, including forensic characterization of these crimes, typical investigative situations of the initial stage of investigation and algorithms of procedural actions, circumstances to be proved, provisions regarding the use of special knowledge and peculiarities of conducting individual investigative actions. .

Keywords: investigation, violation of radiation safety regime requirements, forensic characteristics, examination, interrogation, investigative experiment, special knowledge.